

O'ZBEKISTONDA BRUTSELLYOZ KASALLIGINING ETIOLOGIYASI VA EPIDEMIOLOGIYASINING TAHLILI

Fayziboyev Pirmamat Normamatovich

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Gigiyena kafedrasi mudiri t.f.d.

fayziboyevpirmamat@gmail.com

Nomozboeva Maftuna Abduhamid qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Gigiyena kafedrasi stajyor assistenti

maftunanomozboeva@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda yashovchilarda brutselliozning keng tarqalib borayotgan hamda aziyat chekib kelayotgan yashovchilarda brutsellioz kasalligining etiologiyasi va epidemiologiyasi keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: etiologiya, brutsellioz, sanitariya-targ'ibot, zararlanish, chora tadbirlar, epidemiologiya, qo'zg'atuvchi, brutsella.

Mavzuning dolzarbligi: Dunyoda aksariyat mamalakatlarda brutsellyoz bilan zararlanish aholi budjetiga ancha gina sezilarli iqtisodiy va ijtimoiy ziyon keltiruvchi juda keng tarqalgan kasallik xisoblanmoqda. Brutsellyoz infeksiyasi butun dunyoda ko'plab tarqalgan bo'lib, ba'zi hududlarda endemik tumanlarda kasallanish darajasi 0,013 dan 200 va undan ortiq ko'rsatkichlar o'rtasida saqlanib qolmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasining hududida bir qator virusli va bakteriyali xavfli yuqumli kasalliklarning anchayin sezilarli darajada kamaytirilishiga, ba'zilarining esa deyarli butunlay yo'qotilishiga erishildi. Ammo, brutsellyoz kasalligi tibbiyot faniga va amaliyotiga ancha dolzarbligicha qolib kelmoqda. Chunki aynan bu kasallik an'anaviy tarzda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan o'ziga xos o'ringa egabo'lib, hayvon va inson organizmida infeksiyon jarayonning tobora surunkali tus olishi bilan xarakterlanadi va uning aynan bu xususiyati sababli hayvonlar doimiy faol bo'lgan infeksiya manbaiga, undan olinayotgan mahsulotlardan esa kasallikni yuqtirish omili yuqorilashib kasallik manbaasiga aylanib, epizootik jarayon uzluksizligini ta'minlab kelayotgan asosiy vosita bo'lib qoladi.

TADQIQOT MAQSADI: O'zbekistonda brutsellyoz kasalligining etiologiyasi va epidemiologiyasini tahlil qilish.

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI: Respublika Sanitariya Epidemiologiya Osoyishtalik va Jamoat Salomatligi Xizmatining brutsellyoz bilan kasallanishi bo'yicha rasmiy hisobotlari va epidemiologik tekshiruv kartalari. Ushbu maqola tahlilida epidemiologik va statistik usullardan foydalanildi.

TADQIQOT NATIJALARI:

Etiologiyasi: Brutsellyoz qo'zg'ativchisi brutsella oilasiga mansub, bakteriyalar guruhiga kiradi. Ular dumaloq yoki tayoqchasimon, polimorfli bo'lib, kattaligi 0,3-0,5 dan 0,6-2,5 mkm ga teng, spora xosil qilmaydi, kam xarakatchan, gram manfiy bo'yoqda bo'yaladi.

Brutsellalar tashqi muhitga juda chidamlidir, ular o'z hayoti davrida 10 dan 45 kungacha, yog'da 25 – 67, pishlog'da 14 – 45, go'shda 14 – 25, suvda 5 – 150, quruq tuproqda 45, nam tuproqda 75 kungacha ipakli materiallarda 3 – 4 oygacha tirik saqlana oladi. Eng yaxshi ozuqa muhiti bo'lib, jigar buloni va jigar agari hisoblanadi. Muzda va qorda 2-4 oygacha yashaydi. Suyuq oziqalarda 60 °S da 30 daqiqa qaynatilganda darxol xalok bo'ladi. Kimyoviy moddalar: 2% fenol, 1% kreolin, 1 – 5 % xlor oxagi, 0,5-1% lizol, 0,2% formalin va 0,5 – 1% xloramin brusellalarga bakteritsit tasir etib, bir necha daqiqada nobud qiladi.

Brutsellyoz kasalligini odamda va hayvonlarda brutsella deb ataluvchi birlashgan bakteriyalar keltirib chiqaradi. Hozirda bularni 6 ta turi mavjud bo'lib:

1. Brusella mellitensis – mayda shoxli xayvonlarda kasalikni keltiribchiqarib 3 xil biovardan iboratdir.
2. Brusell abortus – yirik shoxli xayvonlarni zararlantirib 9 xilbiovardan iborat.
3. Brusella ovis – zotdor qo'chqorlarni zararlantiradi.
4. Brusell suis – cho'chqalarni shikastlantirib 5 xil biovardan tashkil topgan.
5. Brusella canis – itlarni kasallantiradi
6. Brusella neotomis – cho'l kalamushlarni kasal qilib ularning kishilarni uchun patogenligi hozirgacha aniqlanmagan.

Epidemiologiyasi: Brutsellyoz zoonozlar guruhiga mansub bo'lib, kasallik tashuvchisi bo'lib qishloqdagi xo'jalik hayvonlar va chorvalari hisoblanadi (echki, qo'y, sigir, chuchqa, tuya). Odam uchun patogen mikrobo'lib, bunda kasallik juda og'ir, qaytalanuvchi va asoratli kechadi. Kasallangan av zaralangan hayvonlar mikroblarni siydik, axlat orqali va sut bilan ajratadilar. Qora oqsoq bilan og'rigan hayvonlar ko'pincha bola tashlashi bilan qolgan hayvonlardan ajralib turadi. Bundan tashqari zootexniklarda, veterinar va laboratoriya xodimlari sifatida ishlochlarda

yuqish xavfini ahamiyati katta. Brutsellyozning epidemiologiyasida professional omil katta ahamiyatga ega. Kasallikni yuqishiga moyil bo'lgan xodimlar bu chorvachilik bilan shug'ullanuvchi va shu soxa bo'yicha ishlovchilarda ko'p bo'ladi.

Respublikada oxirgi 10 yil mobaynida kasallikni taxlil qilish shuni ko'rsatdiki, shahar aholi orasida 30 – 35 %, qishloq aholisi orasida 65 – 75% hollarda o'chraydi (Toshkent, Jizzax, Sirdaryo viloyatlaridan tashqari) Bu viloyatlarda brusellyoz shahar aholisi orasida qishloq aholisiga nisbatan 2 – 2,5 baravar ko'proq qayt qilingan. Kasallikning shahar aholisi orasida ko'proqchrashiga sabab – bu yerda malakali shuningdek maxsus shifoxonalar babrpo etilganligidir. Respublikamizda brusellyoz bilan kasallanish erkaklar va ayollar orasida uchrab tursada, lekin erkaklar orasida tez-tez ko'zatiladi, chunkichorvachilikda asosan erkaklar mehnat qilinadi.

XULOSA: Brutsellyoz kasalligida olib boriladigan profilaktik chora-tadbirlar, ko'lab sanitariya ishlari sanitariya- veterinariya tadbirlarining xarakteriga bog'liq. Faqat uy hayvonlari orasida brutsellyozga qarshi samarali chora-tadbirlar o'tkazilsagina, odamlar orasida kasallanishning oldini olishga muvaffaqiyatli erishiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Maftuna, N. (2022). GIMENOLEPIDOZNING TARQALGANLIGI VA UNING PROFILAKTIK CHORA-TADBIRLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Involta Scientific Journal*, 1(4), 203-208.
2. To'Xtarov, B. E., & Nomozboyeva, M. A. Q. (2023). DEVELOPMENT OF MEASURES TO PREVENT THE SPREAD OF HYMENOLEPIDOSIS IN UZBEKISTAN. *Scientific progress*, 4(2), 52-55.
3. Мусаева О. Т., Номозбоева М. А., Халилова Б. Р. ФАКТОРЫ РИСКА ПРИ ВОЗРОСТНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 14. – С. 8-14.
4. Musayeva O., Nomozboyeva M., Khalilova B. FEATURES OF PROVIDING MEDICAL CARE TO ELDERLY AND SENILE CITIZENS //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 2 Part 2. – С. 36-40.
5. Tuichievna, Musayeva Oltinoy, Nomozboeva Maftuna Abdukhomidovna, and Khalilova Barchinoy Rasulovna. "Risk Factors for the Development of Diseases in Old Age and their Prevention." *Research Journal of Trauma and Disability Studies* 2.3 (2023): 15-21.
6. Мусаева О. Т., Номозбоева М. А., Халилова Б. Р. Медицинская Помощь Для Людей Пожилого И Старческого Возраста В Узбекистане //Research Journal of Trauma and Disability Studies. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 4-8.

7. qizi Elmurodova L. X. et al. SUVNI KOAGULYATSIYA QILISHNING GIGIYENIK AHAMIYATI //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 30. – С. 67-71.
8. qizi Elmurodova L. X., Mahammadiyev B. F., Ibragimova F. C. ICHIMLIK SUVINI SAMARALI ZARARSIZLANTIRISH USULLARI //GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 18-23.
9. Tuxtarov B. E., Elmurodova L. X. Q. O'ZBEKISTONDA TERI LEYSHMANIOZINING TARQALISHI VA UNING OLDINI OLISH CHORA-TADBIRLARI //Scientific progress. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 42-48.
10. Maxmatmurot o'g'li S. M. et al. UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARIDA FOYDALANILADIGAN JIHOZLARGA QO'YILADIGAN GIGIYENIK TALABLAR //INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 128-132.
11. Baxriddin o'g'li U. F. et al. STREPTOKOKK AVLODLARIDAGI (STREPTOCOCCUS MUTANTS, STREPTOCOCCUS VIRIDANS, VEYLONELLA) BAKTERIYALARINING OG'IZ BO'SHLIG'IGA TA'SIRINI O'RGANISH //Научный Фокус. – 2024. – Т. 1. – №. 10. – С. 476-479.
12. Baxriddin o'g'li U. F. et al. BOLALARDA QANDLI DIABET KASALLIGINI UCHRASHI, SABABLARI VA PROFLAKTIKASI //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2024. – Т. 7. – №. 2. – С. 73-76.
13. Tuichievna M. O., Abdukhamidovna N. M., Rasulovna K. B. Risk Factors for the Development of Diseases in Old Age and their Prevention //Research Journal of Trauma and Disability Studies. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 15-21.
14. Tuxtarov B. E., Elmurodova L. X. Q. O'ZBEKISTONDA TERI LEYSHMANIOZINING TARQALISHI VA UNING OLDINI OLISH CHORA-TADBIRLARI //Scientific progress. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 42-48.
15. Tuichievna M. O., Elmurodova L. K., Rasulovna K. B. The Main Age-Related Diseases and Conditions Common among Elderly Men and Women //Scholastic: Journal of Natural and Medical Education. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 37-43.
16. Tuxtarov B. E. et al. Scientific progress. 2023. № 2 //URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekistonda-terileyshmaniozining-tarqalishi-va-uning-oldini-olish-chora-tadbirlari> (дата обращения: 30.03. 2023).
17. Мусаева О. Т., Элмуродова Л. Х., Халилова Б. Р. Старение Как Область Научных Исследований И Организация Гериатрической Медицинской Помощи //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 317-322.

18. Yunus o'g'li F. S. et al. O'ZBEKISTONDA GIMENOLEPIDOZ KASALLIGINING TARQALGANLIGI VA UNING ZAMONAVIY EPIDEMIOLOGIK XUSUSIYATLARI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 18. – №. 1. – С. 172-176.
19. Furkatjonovna, N. H. (2024). THE PREVALENCE OF GEMINOLEPIDOSIS AMONG ADULT AND YOUNG POPULATIONS AND ITS EPIDEMIOLOGICAL FEATURES. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(1), 182-186.
20. Номозбоева М. А., Файзиев С. Ю., Нормуродова Х. Ф. РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ ГИМЕНОЛЕПИДОЗА В УЗБЕКИСТАНЕ, ЕГО СОВРЕМЕННЫЕ ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 18. – №. 1. – С. 177-181.
21. Номозбоева М. А., Абдурахманова Д. К. ЗНАЧЕНИЕ ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕР В ПРЕДОТВРАЩЕНИИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ТУБЕРКУЛЕЗА СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ, ПРОЖИВАЮЩЕГО В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 43. – №. 5. – С. 39-43.
22. Furkatjonovna, N. H. (2024). THE SIGNIFICANCE OF PREVENTIVE MEASURES IN PREVENTING THE SPREAD OF TUBERCULOSIS AMONG THE POPULATION RESIDING IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 43(5), 35-38.
23. Furkatjonovna, N. H. (2024). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISTIQOMAT QILUVCHI AHOLI O'RTASIDA SIL KASALLIGINING TARQALISHINI OLDINI OLIHDA PROFILAKTIK CHORATADBIRLARNING ANAMIYATI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 43(5), 44-48.
24. Yunus o'g'li, F. S., & Furkatjonovna, N. H. (2024). O'ZBEKISTONDA GIMENOLEPIDOZ KASALLIGINING TARQALGANLIGI VA UNING ZAMONAVIY EPIDEMIOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(1), 172-176.
25. Файзиев П. Н. и др. Сабзавот ва полиз маҳсулотларини сақлаш ва ташишда нозик назорат нуқталардаги хавфли омилларни баҳолаш //INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 6-12.
26. Файзиев П. Н. и др. Сабзавот ва полиз маҳсулотларини сақлаш ва ташишда нозик назорат нуқталардаги хавфли омилларни баҳолаш //INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 6-12.
27. Файзиев П. Н. и др. Сабзавот ва полиз маҳсулотларини сақлаш ва

ташишда нозик назорат нуқталардаги хавфли омилларни баҳолаш
//INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC
RESEARCHER'S THEORY. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 6-12.

28. Normamatovich, Faiziboev Pirmamat, et al. "ESTIMATES OF CONSUMPTION OF CONFECTIONERY PRODUCTS IN THE AVERAGE DAILY DIETS OF THE POPULATION IN THE SUMMERAUTUMN SEASON." *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY* 2.1 (2024): 142-149.
29. Normamatovich, Faiziboev Pirmamat, et al. "ESTIMATES OF CONSUMPTION OF CONFECTIONERY PRODUCTS IN THE AVERAGE DAILY DIETS OF THE POPULATION IN THE SUMMERAUTUMN SEASON." *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY* 2.1 (2024): 142-149.
30. Faxriddin U. et al. МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ ТАШКИЛОТИДА БОЛАЛАРНИНГ ОВҚАТЛАНИШ ТАРТИБИ. FARZANDLARIMIZNING KUNLIK RATSIONI //Global Interdisciplinary Science Review. – 2024. – Т. 1. – №. 1.
31. Musayeva O. T., qizi Elmurodova L. X., Khalilova B. R. HYGIENIC REQUIREMENTS FOR CHILDREN'S TOYS //World of Scientific news in Science. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 152-159.
32. Baxriddin o'g'li, U. F. (2024). BOLALARDA QANDLI DIABET KASALLIGINI UCHRASHI, SABABLARI VA PROFLAKTIKASI. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 7(2), 73-76.
33. Baxriddin o'g'li, U. F. (2024). STREPTOKOKK AVLODLARIDAGI (STREPTOCOCCUS MUTANTS, STREPTOCOCCUS VIRIDANS, VEYLONELLA) BAKTERIYALARINING OG'IZ BO'SHLIG'IGA TA'SIRINI O'RGANISH. *Научный Фокус*, 1(10), 476-479.
34. qizi Elmurodova L. X., Mahammadiyev B. F., Ibragimova F. C. ICHIMLIK SUVINI SAMARALI ZARARSIZLANTIRISH USULLARI //GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 18-23.